

Toivo Salonen – lajinsa viimeinen?

Toisen maailmansodan jälkeisistä pikaluistelijoista suomalaiset muistavat yleensä Juhani Järvisen. Hän oli maailmanmestari, maailmanennätysmies ja vuoden 1959 urheilija Suomessa. Järvisen kilpakumppaneita olivat Norjan Hjalmar Andersen ja Neuvostoliiton Evgeni Gršin. Andersen voitti Oslon talviolympialaisissa kolme pisintä matkaa ja Gršin vuosina 1956–1964 neljä olympiakultaa.

Toivo Salonen on puolestaan viimeinen suomalaismies, joka on voittanut pikaluistelun olympiamitalin. Tuosta teosta tulee Torinon talviolympialaisten aikaan vuonna 2006 kuluneeksi 50 vuotta. Vuosina 1952–1964 Salonen osallistui neljä kertaa olympialaisiin, 10 kertaa MM-kilpailuihin ja 11 kertaa EM-kilpailuihin. Kotimaan kilpailuissa hän aina kukisti Järvisen. Gršin oli hänen ystävänsä, joka piti Salosta yhtenä kovimmista vastustajistaan.

Koti Kostianvirralla

Toivo Kostia Salonen syntyi Pälkäneellä Kostianvirran rannalla vuonna 1933. Pälkäne oli vajaan 3000 asukkaan maalaiskunta Hämeessä. Salosen kotimökki oli 35 neliömetrin suuruinen, ja siinä asui seitsemän henkeä: isoäiti, äiti Iida (1907–1949), isä Lauri (1900–1963) sekä neljä lasta. Mökki oli äidin kotipaikka, johon Lauri Salonen oli tullut kotivävyksi 1920-luvulla. Toivo oli perheen ainoa poika.

Isoisä August Salonen oli tunnettu paikallispoliitikko Valkeakoskella 1900-luvun alussa ja toimi kauppalanhallituksen ja valtuuston puheenjohtajana. Poika Lauri oli mukana työväen-

yhdistyksessä, mutta ei 18-vuotiaana osallistunut kansalaissotaan. Uhkailua luokkatietoinen nuorukainen sai kuitenkin osakseen. Talvi- ja jatkosotaan Lauri osallistui. Hän oli sotaan lähtiessään painanut 75 kiloa, mutta viiden vuoden jälkeen palatessaan sotamiehenä paino oli 48 kiloa. Terveys oli romahtanut, tuliaisena oli astma, joten kotimökin askareissa vastuu kohdistui nuoreen Toivoon.

Salosten pientilalla elettiin omavaraistaloudessa. Pinta-alaa oli 1,5 hehtaaria, jolla viljeltiin juureksia, porkkanaa jopa myytiin. Yhdestä lehmästä saatiin maito, ja kesäksi otettiin sika. Isä yritti elättää perhettä myös kalastuksella, johon Toivo osallistui soutajana. "Ruokana oli läskisoosia ja perunaa päivästä toiseen. Pakkasaamuina vesiämpäri ja ikkunat olivat jäässä. Kansakoulu oli vähällä jäädä kesken. Työnlaitaan piti tarttua vakituisesti jo 13-vuotiaana – kirveellä ja pokasahalla propsia tekemään." 15-vuotiaana Toivo siirtyi autonapumieheksi. "Hämeen honkia kiskottiin köysillä lavalle. Lisäetuna oli mahdollisuus opetella kuorma-autolla ajoa. Raskaasta työstä juontaa peruskunto, jonka hyödynsin urheilussa."¹

"Uimari Saharasta"

Urheiluinnostus syttyi 10-vuotiaaseen Toivoon sota-aikana. Ikämiehenä hän muisteli olleensa luistelija ilman jäätä ja varusteita, eräänlainen "uimari Saharasta". "Talvisin kaverit luistelivat Pälkäneenjoella ja Kostianvirralla. Muutamilla varakkailla oli pikaluistimet. Ihailin vauhtia, joka syntyi oikeilla pikaluistimilla. Tein itsestäni pikaluistelijan."

Topin ensimmäiset luistimet olivat "sahlarit": puiset, remmeillä kenkään kiinnitettävät palikat, joihin teräksi oli upotettu sahanterä. Nykyään ne ovat kunniapaikalla luistelumestarin palkintokaapissa. Pälkäneellä järjestettiin vuosina 1943–1946 luonnonjäällä pikku kilpailuja. Ensimmäisenä talvena Toivo koki tappioita, mutta kova yritys nosti pojan vuonna 1946 pitäjän mestariksi. Kilpailut järjestettiin suorakaiteen muotoisella kentällä, jonka nurkkiin pystytetyt tolpat oli kierrettävä. Mestaruudesta luisteli 22 poikaa.

Perhe säästi rahaa, ja isän suostumuksella Toivo osti itselleen vuonna 1947 pikaluistimet. Omien sanojensa mukaan Toivo ei

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

ollut mikään tyyllitaituri. Perusopit hän oli saanut Kostianvirran jäällä. "Voima oli valttia ja huonolla kelillä runnoin mielelläni. Hullu yritys korvasi puutteellisen tekniikan." Piirinmestaruuski-soissa Tampereen Pyynikillä Toivon varusteina olivat sarkatakki, sarkahousut ja karvalakki, joille osa 3000 hengen yleisöstä nau-roi. Kalevi Suoniemi lainasi pojalle luistelutrikoot, ja niin pika-luistelija Salonen pääsi uransa alkuun.²

Sankareiden aika

Sotavuosien jälkeen Suomen paikka kansakuntien joukossa oli epäselvä, ja niinpä edustusurheilijoilla oli 1940- ja 1950-luvuilla korostetumpi asema kuin 2000-luvulla. Coubertinilaista amatööri-yden ihannetta vaalittiin, ja nyrkkeily oli Suomen ainoa hyväksytty ammattilaisurheilu. Urheilulajeja oli vähemmän kuin nykyisessä kaupallistuneessa urheiluviihteessä, ja osallistuminen arvokisoihin miellettiin talvi- ja jatkosodan sankaritarinoiden jatkeeksi. Urheilusankareiden ymmärrettiin toimivan maansa puolesta. Yleisurheilijat, hiihtäjät, mäkihyppääjät, painijat ja ampujat olivat hierarkian eliittiä. Tähän valiojoukkoon kuuluivat itsestään selvy-tenä myös Clas Thunbergin manttelinperiijat – pikaluistelijat.

Thunbergin kaudella, 1920-luvulla, pikaluistelu oli Suomen menestyksekkäin talvilaji. Maailmansodan jälkeen kultasuoni al-koi ehtyä, mutta menestystä tuli silti. Sankt Moritzissa 1948 Lauri Parkkinen sijoittui 10 000 metrillä hopealle ja Pentti Lammio pronssille. Edellisenä vuonna Parkkinen oli voittanut yhteispis-teiden maailmanmestaruuden. Oslon vuoden 1952 olympialai-sissa suomalaisten paras luistelusijoitus oli Lammion neljäs sija. Cortinassa vuonna 1956 Toivo Salonen oli pronssilla 1500 met-rillä, mikä yllättävästi päätti vuodesta 1924 alkaneen miesten mitalikeitun olympialaisissa.³

Toivo Salonen kuului 1950-luvulla Suomen urheilun suuriin sankareihin. Miesluistelijoista ainoastaan Juhani Järvinen oli sa-maa eliittiä, ja heidän kamppailuissaan henkilöityi Suomen so-danjälkeinen nousu. Salonen kävi neljät talviolympialaiset vuosi-na 1952–1964. Hän osallistui kymmenen kertaa MM-kilpailuihin vuosina 1953–1962 parhaana sijoituksenaan yhteispisteiden ho-pea Järvisen jälkeen Oslissa vuonna 1959. Vuosien 1953 sekä 1955 MM-kilpailuissa sähäkkä Salonen voitti 500 metrin mesta-

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

ruuden. EM-luisteluihin Salonen osallistui yksitoista kertaa ollen vuonna 1959 Göteborgin uudella tekojäällä yhteispisteissä pronssilla. Pikamatkan Euroopan mestaruuden hän saavutti vuosina 1953 ja 1959. Lisäksi Salosella on vuosilta 1954–1961 kuusi yhteispisteiden Suomen mestaruutta, jollaista Järvinen ei saavuttanut koskaan. Salosen huippukautena ei ollut erityisiä matkamestaruus- tai sprintterikisoja, joten arvokilpailujen mitaalisalis on kunnioitettava. Hänen ennätyksikseen jäivät 500 metrillä 40,9 (SE v. 1960 Squaw Valley), 1000 metrillä 1.30,2 (v. 1956), 1500 metrillä 2.09,4 (SE v. 1956 Cortina), 3000 metrillä 4.49,4 (v. 1959), 5000 metrillä 8.10,2 (v. 1959) ja 10000 metrillä 17.00,4 (v. 1956).⁴

Harjoittelua huipulla

Koko uran ajan Salosen elämää leimasi lämmin isäsuhde. Jo lapsena oli opetettu kiittämään, sanomaan päivää ja pyytämään anteeksi. Nuorukaiselle isä opetti, että jos ruokapöydässä tai tytön vieressä ujusteli, sai syyttää itseään. Aikuiselle Topille isä piti raittiuspuheen: "Muista pitää tolkkua."

Nuorena Salonen edusti TUL:n seuraa Pälkäneen Pyryä, josta hän vuonna 1958 siirtyi SVUL:n alaiseen Pälkäneen Lukkoon. Se oli "jymypaukku" pienessä pitäjässä. TUL:ssa siirto leimattiin luokkapetturuudeksi ja Toivo "ostomieheksi". Taustalla oli realismi. TUL:sta oli vaikea nousta olympialaisiin ja muihin edustustehtäviin. Niinpä isä opasti poikaansa: "Sinä et saa jäädä herrojen pelinappulaksi." Toivo noudatti isänsä ohjeita.⁵

Jo 1940-luvun lopulla Salonen oivalsi räjähtävän voiman parantavan luistelutuloksia. "Tajusin, että voima on nopeutta. Valoin itselleni betonista puntit, joiden väliin asensin kuusesta tehdyn puutangon." Omatekoisilla painoillaan Salonen kehitti "herkkää voimaa". Hän teki raakavetoja rinnalle sekä tempausnostoja, jotta jalka- ja selkälihakset kehittyisivät. Yleisesti ottaen 1940-luvun suomalaisvalmennuksessa painoharjoittelua pidettiin jäykistävänä. Nopeus oli Toivolle synnyinlahja, ja vielä 35-vuotiaana hän juoksi hiilimurskalla 100 metrin käsiäjan 11,1 sekuntia. Kesällä 1954 Salonen voitti Hämeen piirinmestaruuden myös 100 metrin rintauinnissa. Monipuolisesta lahjakkuudesta kertoo lisäksi Valkeakosken Vesiveikoissa saatu SM-hopea kahdeksikkojen soudussa vuon-

na 1959. Samassa joukkueessa olivat mukana tulevat Rooman pronssimitalistit Veli Lehtelä ja Toimi Pitkänen.⁶

Suuri vaikutus Salosen uraan oli Reino Evävaaralla. Vuonna 1951 Evävaara valittiin TUL:n liittovalmentajaksi, mitä tehtävää hän hoiti vuoteen 1960 saakka. Ruotsin Luisteluliiton palkkaamana hän oli vuodet 1961 ja 1962. Talvi 1963 oli Evävaaran viimeinen virallinen kausi, tuolloin Suomen Luisteluliiton palveluksessa. 1940-luvun lopussa Evävaara poimi Tampereen piirikunnallisista Salosen TUL:n nuorten lupauten leirille. Tavoite oli vuoden 1952 olympialaisissa. Vuonna 1949 valmennusrenkaaseen liittyi myös 14-vuotias Juhani Järvinen. Kymmenen vuotta myöhemmin pojat ottivat kaksoisvoiton Oslon Bislettin MM-kilpailuissa.⁷

Pälkäneen luistinradalla harjoitteli 1950-luvulla Salosen innoittamana päivisin yli sata pikaluistelijaa. Vuonna 1966 Evävaara katsoi SVUL:n ja TUL:n riitelyn yhdeksi luistelun kehityksen jarruksi. Monet paikkakunnat, kuten Pälkäne ja Tampere, olivat jo 1960-luvun puolivälissä entisiä luistelukeskuksia. Siitä huolimatta Evävaara uskoj suomalaiseseen luisteluun: "Meillä on niin paljon talvea, ettei tarvitse jäädä voivottelemaan tekojäärädan puuttumista." Myöhemmin 1970-luvulla paljastui kuitenkin totuus Suomen pudotessa pikaluisteluhiipulta.⁸

Salonen luonnehti valmentajaansa "tekniikkamieheksi". Evävaaran mielestä oli välttämätöntä viedä valmennettavat muutamaksi viikoksi huippuolosuhteisiin, Davosin öljyjäälle tai Norjaan. Peruskunto-ohjelmia Evävaara ei antanut. Niistä piti kesälä ja syksyllä huolehtia itse. Jos liitolla oli varaa, leireily alkoi lokakuun lopulla Rovaniemellä. Sen jälkeen harjoiteltiin joko Davosissa tai Hamarissa. Aamupalan jälkeinen jääharjoitus marraskuussa 1958 Mjösa-järven jäällä kesti kaksi tuntia: ensin hidas 3000 metriä, sitten kolme kertaa 500 metriä kovaa, minkä jälkeen puolivauhdilla 5000 metriä ja sitten 10 000 metriä. Lopuksi jälkiverityttely. Lounaan ja päivälevon jälkeen iltapäivällä oli jälleen kahdesta kolmeen tuntia jääharjoittelua. Illalla rentouduttiin, pelattiin korttia, käytiin tanssimassa tai elokuvissa.⁹

1950-luvun alussa Evävaara toi edistyksellisesti rullaluisteluun kesäharjoitteluun. Evävaaran rullat vaativat puulattian, joka löytyi Otaniemen urheiluhallista. Salonen harjoitteli rullilla myös Pälkäneellä VPK:n tanssilavan lattialla. Kesti lähes 40 vuotta ennen kuin rullaluistelu löydettiin Suomessa 1990-luvun alussa

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

uudelleen. Nykyiset edustusmiehet, Brandt, Poutala, Valtonen, Koskelat ja Rosendahlit, osallistuvat kesäisin myös rullaluistelukilpailuihin.

Asevelvollisuutensa Salonen suoritti vuosina 1953 ja 1954 Vatjalan ilmatorjuntapatteristossa Tampereen lähellä. Läpimurto edustusurheilijana oli jo tapahtunut. Armeija-aikaan sattuiivat MM-kisat Sapporossa, EM-kisat Davosissa ja Ruotsin Luisteliiton juhlakilpailut, joista seurasi Saloselle peräti 78 vuorokautta ylipalvelua! Esimiehet totesivat ärtyneenä: "Salonen se vain lo-mailee." Varusmiesajan jälkeen Salonen työskenteli asentajaoppilaana, ja vuonna 1957 hän perusti Pälkäneelle Salosen Urheiluliikkeen. Tutuksi tullut kauppaneuvos Kalle Kaihari houkutteli muuttamaan yrityksen Tampereelle. Kaiharin tuen ehtona oli seuranvaihto Tampereen Pyrintöön, mutta se ei kiinnostanut Salosta. Kaupan pito häiritsi urheilua, ja niinpä Salonen siirtyi vuonna 1959 Valkeakoskelle Yhtyneiden Paperitehtaiden työntekijäksi. "Se oli ainoa paikka, jossa sain palkkaa urheilusta." Seura muuttui Pälkäneen Lukosta Valkeakosken Hakaan.¹⁰

Peruskuntokaudella Salonen heräsi klo 4.30 aamuharjoitukseen, johon kuului kevyt hölkkä voimisteluineen. Paita juuri ja juuri kastui. Kello 7 Salonen läksi töihin tehtaalte. Työpäivän pituus oli kahdeksan tuntia, jonka jälkeen alkoi pääharjoitus noin klo 16. Jos päivän ohjelmassa oli kestävyysharjoitus, se merkitsi 90 kilometrin pyöräilyä. Pyörälenkin välissä oli pysähdyksiä, jolloin juostiin metsässä ja venyteltiin. "Kura ja rapa lensivät", Salonen muistelee.

Pälkäneellä asuessaan Salonen teki Syrjänharjulla 200–300 metrisiä rinnevetoja vyötäröllään 11 kilon hiekkapussi. Jyrkkiä vetoja sisältyi harjoituskertaan 20–25 kpl. Pulssi löi mäen päällä 190–200 kertaa minuutissa. Usein mäkiharjoitus tehtiin "luistelijanloikilla", joka toinen kerta käsiä heiluttaen, joka toinen kerta kädet selän takana. Raskaan iltapäiväharjoituksen Toivo teki viisi, kuusi kertaa viikossa kuunnellen elimistönsä reaktioita. Voima pyrittiin säilyttämään keveillä painoharjoitteilla. Talvisin kilpailukaudella iltapäivän pääharjoitus tapahtui luistinradalla. "Tein nopeita vetoja luistimilla, suora ja kaarre terävästi ja sitten palautus. Olin niin puhdas sprintterityyppi, että 5000 ja 10 000 metriä tuntuivat aina vastenmielisiltä matkoilta. Suihku oli yllälyyyttä eikä pakkasrajoja ollut", Salonen muistelee.¹¹

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

Matkoja, muistoja, luottamusta

Salosen kansainvälinen ura kesti vuodet 1952–1964, ja tuona aikana Helsinki järjesti kahdet MM- ja kahdet EM-kilpailut. Ajan tapaan ne pidettiin luonnonjäällä. Göteborgin EM-luistelut 1959, jolloin Salonen oli kolmas yhteispisteissä ja voittaja 500 metrillä, olivat ensimmäiset arvokilpailut tekojäällä. Suurimpia tähtiä olivat Norjan Hjalmar Andersen ja Knut Johannesen, Ruotsin Sigvard Ericsson ja Jonny Nilsson sekä Neuvostoliiton Evgeni Grišin, Oleg Gontšarenko, Boris Šilkov, Boris Stenin ja Viktor Kositškin. Yhdysvallat menestyi pikamatkalla. Hollantilaiset ja japanilaiset kamppailivat myös kärkisijoista, mutta heidän suurmenestyksensä ajoittuvat 1960-luvun puolivälin jälkeiseen tekojääratojen kauteen.¹²

Ensimmäisissä olympialaisissaan vuonna 1952 Oslossa Salonen oli 18-vuotias. Toimittaja Voitto Raatikainen kuvasi Pälkä-

*Luisteluystävyyttä
yli itärajan. Suomi-
Leningrad-ottelu
vuonna 1958.
Edessä Euroopan ja
maailmanmestarit
Boris Šilkov ja Toivo
Salonen. (Toivo
Salosen arkisto)*

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

neen Pyryn kasvattia "joukkueen punaposkiseksi kuopukseksi".¹³ Pikamatkalla Salonen oli kahdeksas jääden 0,2 sekuntia pronssimitalista. Myös norjalaiset ja ruotsalaiset urheilutoimittajat ylistivät kisojen nuorinta osanottajaa. 1500 metrillä Salonen oli 25. Kisat olivat hieno kansainvälinen kokemus, olihan Bislettin kilpailuissa 30 000 katsojaa.¹⁴ "Nautin tilanteesta. Mitä enemmän oli yleisöä, sitä parempiin tuloksiin pystyin. Luistelukilpailut olivat suuri norjalaisten ja Hjalmar Andersenin juhla. 10 000 metrin kilpailu kesti yli seitsemän tuntia, minkä jälkeen siivoojat keräsivät katsomoista yli 17 000 viini- ja viinapulloa."¹⁵

Talvella 1953 Salonen teki läpimurtonsa voittamalla 500 metriä, kisojen avausmatkan, sekä Hamarin EM-kisoissa että Helsingin MM-kisoissa. Kestävyys ei kuitenkaan riittänyt päätösmatkalle, 10 000 metrille. Pikamatkan mestaruus noteerattiin myös kotikunnassa. Pälkäneen torilla olivat sankaria vastassa kunnanjohtaja, asukkaat ja torvisoittokunta. Palokunnantalolla tarjottiin pullakahvit. 71-vuotias Salonen muistelee tokaiseensa: "Onhan tässä tätä pullaa ja kakkua, mutta kun olis kunnan rievä."¹⁶ Tampereen hiippakunnan piispa Eelis Gulin lähetti onnittelukirjeen, jossa kertoi itsekin nuorena luistelleensa. Piispa "arvosti yllätysvoittoa, koska pikamatkalla meillä ei ole yleensä totuttu voittamaan".¹⁷ Maailmanmestaruus toi Saloselle TUL:n vuoden parhaan urheilijan arvon. "Taloudellisesti urheilusta ei ollut hyötyä. Monia reissuja tehtiin omalla kukkarolla. Ei edes ruskeita kirjekuoria jaettu, ainoastaan matkakulut korvattiin ja vähän ruokarahaa saatiin. Kukaan ei puhunut omakotitalosta. En osaisi asua talossa, jonka rakentamisesta pitäisi olla kiitollinen kaikille kuntalaisille."¹⁸

Armeija-aikana 1954 Salonen pääsi unelmamatkalle Japaniin, josta lehdet kirjoittelivat Armi Kuusela -ilmiön innoittamina. Matka oli päättävä ikävästi kuitenkin jo alussa. Lähtökiidossa SAS:n kone törmäsi Bromman kentällä lumivalliin, jolloin nokkapyörän akseli katkesi ja etuosa särkyi. Matkustajat joutuivat odottamaan uutta lentoa vuorokauden. Japanissa 20-vuotiaasta sprintteriä ihailtiin. Geishat olivat vastassa, antoivat lahjoja ja tanssittivat. He piirittivät Toivoa hotellissakin ja pyysivät jäämään töihin Japaniin. Sapporon MM-luisteluiden yhteispisteiden 15. sija oli toisarvoinen muiden matkakokemusten rinnalla.¹⁹

Ennen armeijaa, keväällä 1953 Salonen oli päässyt tutustumaan Neuvostoliittoon kuukauden pituisella ystävyys- ja kulttuuri-

rimatkalla, jolla Salonen edusti urheilevaa nuorisoa. "Isännät maksoivat koko reissun. Ruokaa oli ja vodkaa, mutta kun ei osannut ryypätä."

Helsingin 500 metrin voittonsa Salonen uudisti 1955 Moskovassa, jossa katsojia oli 60 000. Siellä Topi sinetöi tunnuslauseensa "voima on valttia". "Ennen kisaa satoi alijäähtynyttä vettä, jään pinta muuttui roskalaisen hitaaksi." Oli Salosen keli. "Latasin jäähän kaiken voimani. Kaikki hävisivät. Minulle oli hyötyä kokemuksistani harjoitella huonoilla keleillä ja jäällä." Myöhemmin olympiavoittaja Grišin totesi Saloselle. "Olet hullu, kun et keskity pelkästään pikamatkalle." Molemmat miehet olivat noin 175 cm pitkiä ja 73 kg painavia. Toivo halusi kuitenkin matkustella ja

*TUL:n valmentaja
Reino Evävaara
takana, edessä
Juhani Järvinen ja
Toivo Salonen.
(Toivo Salosen
arkisto)*

Terho Paltamo

Toivo Salonen -
lajinsa viimeinen?

kilpailla, mikä edellytti yleisluistelun Suomen mestaruuksien voittamista. Yhteispistekilpailu oli arvokkain eikä sprinttereille ollut erillisiä matkoja.²⁰

Kilpailut neuvostoliittolaisten kanssa olivat oma erikoisuutensa. Kansainvälisten kilpailujen lisäksi suomalaiset kävivät otte- luuta Leningradin kaupunkia vastaan. "Päättäjäisissä lyötiin täysi lasi raakaa vodkaa eteen. Kahden päivän urheiluiden jälkeen oli juotava tyhjään mahaan ystävyyden malja." Toivo muisti kuitenkin isänsä neuvon: "Pidä tolkkua." "Jos alkoholi olisi ollut hallitse- va, en olisi menestynyt kilpailuissa."²¹

Neuvostoliiton Grišin, Gontšarenko ja Šilkov arvostivat suomalaisia ja ystävystyivät erityisesti Saloseen ja Järviseen. Usein neuvostoliittolaiset kutsuivat suomalaiset kilpailun jälkeen ho- tellihuoneeseensa, jossa pidettiin yksityiset päättäjäiset. "Puhut- tiin venäjää, suomea, saksaa, englantia ja käsillä. Tulkkeina olivat joskus myös Jouko Jokinen ja Keijo Tapiovaara. Oli syötävää ja virvokkeita. Puhuttiin ja keskusteltiin elämästä, yhteiskunnasta sekä politiikasta, mutta ei urheilusta."

Salonen kutsui neuvostoliittolaiset Pälkäneen kisoihin, jon- ne supervallan huippuluistelijat saapuivat luottamuksen osoi- tuksena. "Hain heidät Tampereen rautatieasemalta. Johtajat ajoivat taksilla, luistelijat tulivat minun Ifa-henkilöautossani. Grišin ja Gontšarenko kävivät myös kotonani ja tapasivat isä- ni."²²

Misurinan mitali

Vuoden 1956 talviolympialaiset pidettiin Cortinassa ja kisojen pikaluistelu Misurina-järven luonnonjäällä. Rata oli kelluva jää- lautta, jonka ympärille sotilaat olivat sahanneet railon pitääk- seen kentän säröttömänä. Olosuhteet olivat Salosen mielestä juhlavat, vaikka pukukoppina oli puinen parakki. Neuvostoliitto osallistui ensi kertaa talviolympialaisiin ja se näkyi tulostasossa. Kaikilla matkoilla rikottiin olympiaennätykset ja 500 sekä 1500 metrillä maailmanennätykset. Pikamatkan voitti ylivoimaisesti Grišin ajalla 40,2. Neuvostoliiton Rafael Grats oli toinen (40,8) ja Norjan Alv Gjestvang kolmas (41,0). Pahasti horjahtanut Salo- nen jäi viidenneksi (41,7) Järvisen ja Matti Hambergin jakaessa yhdeksännen sijan.²³

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

Pikamatkan vastoinikäyminen auttoi Salosta latautumaan 1500 metrille. Hän joutui kuitenkin luistelemaan ensimmäisessä parissa ja antamaan näin väliajat yli 50 kanssakilpailijalleen. Ehkä yllilatautuminen korostui Salosen suorituksessa. Hänen 600 metrin väliaikansa oli viisi sekuntia muita parempi,²⁴ mutta tuhatmetrin kohdalla neuvostoliittolaiset ja Järvinen olivat jo niukasti edellä. Salosen loppuaika alitti silloisen ME-ajan, mutta kymmenen paria myöhemmin luistelleet neuvostoliittolaiset ottivat kaksoisvoiton. Järvinen jäi Salosen taakse neljänneksi. Pronssimitali ilahduttaa Salosen mieltä vieläkin, sillä Neuvostoliiton urheilijat olivat kunnioitettavia vastustajia. Saksalainen olympiateos tiivisti tilanteen: "Salonen taisteli venäläisten ylivoimaa vastaan. Tahtoa oli, mutta voimat eivät riittäneet." Edellisten olympialaisten norjalaissankari Andersen sai tyytyä 10 000 metrin kuudenteen sijaan. Salonen oli pisimmällä matkalla 24.²⁵

Vuoden 1959 Bisletin MM-luistelujen kaksoisvoitosta Salosella on vakaa käsitys. "Sairastuin helmikuussa välikorvan tulehdukseen, jouduin antibioottiluisteluun ja hävisin yhteispisteissä vain Juhani Järviselle. Terveenä olisin voittanut!"²⁶ Salonen otti kilpailuissa 1500 metrin matkavoiton. Oslosta suomalaissankarit matkasivat Göteborgin kilpailuihin ja myöhästivät siitä syystä Kööpenhaminan koneesta, joka kuljetti Suomen joukkueen Squaw Valleyn esikisoihin. Lehdistö teki asiasta uutisen ja vaati joukkueenjohtaja Lauri Parkkista vastuuseen. Salosen mukaan "Lauri oli rento kaveri ja tapaus puhdasta huolimattomuutta". Esiolympialaisissa Järvinen huipensi menestysvuotensa ME-aikaan 2.06,3. Salonen ei voinut kuumeisena luistella. Järvisen ennätyksen rikkoi vasta seitsemän vuoden kuluttua Alankomaiden supertähti Ard Schenk.²⁷

Menestys ja sen tuoma huuma eivät olleet Saloselle rasite, vaikka esikuvana oleminen velvoitti. Idolia katsottiin kadulla perään, kuva oli lehtien sivuilla ja nimikirjoituksia pyydettiin joka käänteessä. Kuvapostin kansi rullaluistelevalta Saloselta valittiin vuoden 1955 parhaaksi urheilukuvaksi. Suomessakin pikaluistelukilpailuja kävi katsomassa tuhatnäärin yleisöä. Kerran menestystä juhlittiin Kalastajatorpalla, jossa kohukaunotar Tabe Slioor kiinnostui komeasta Keijo Tapiovaarasta. Presidentti Urho Kekkonen kutsui keväällä 1959 Järvisen ja Salosen kahvittelemaan Tamminiemeen.²⁸

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

Myös Järvinen oli syntynyt Hämeessä, Tuuloksessa, vaikka asui miehuutensa päivät Helsingin Kalliossa. Seura-lehti teki jutun hämäläisluistelijoista otsikolla "Veljekset kuin ilvekset". Siinä ylistettiin toveruutta ja kilpakumppanuutta.²⁹ Urheilijana Järvinen oli äärimmäisen tarkka. Hän laski syöntien ajankohdan, pinosi vaatteensa huolellisesti ja keskittyi vaiteliaana suoritukseensa. Salonen oli temperamenttinen, kertoi juttuja, käveli ympäröivänsä ja jännitti kilpailua. Huippukautensa jälkeen Järvisestä tuli järjestömiehen ja valmentajan, mutta hän halusi viettää rentoa tavallisten nuorten elämää. Alkoholin käyttö lisääntyi, luistelun järjestötehtävissä tuli kömmähdyksiä ja viina vei miehen. Järvinen kuoli 49-vuotiaana vuonna 1984.

Squaw Valleyssä vuonna 1960 Grišin sivusi 500 metrin ennätystään 40,2 ja voitti jälleen kultamitalin. William Disney oli hopealla ja Rafael Grats pronssilla. Salonen sijoittui parhaana suomalaisena seitsemänneksi ajalla 40,9. Sadekehä Grišinin päällä vahvistui 1500 metrillä, jonka voiton hän jakoi Norjan Roald Aasin kanssa. Suomalaisodotukset kohdistuivat Järviseen, mutta hän jäi viidenneksi Salosen sijoituksen ollessa seitsemäs.³⁰

Salosen ura alkoi 1960-luvun alussa hiiptä. Hän oli viimeisen kerran MM-luisteluissa vuonna 1962 Moskovassa ja EM-kisoissa Oslolla 1964 jääden kauas mitalistaistoista. Viimeinen SM-mitali yhteispisteissä, pronssi, on vuodelta 1964. Salonen valittiin vielä Innsbruckin talvikisoihin vuonna 1964, jossa hän oli 500 metrillä 23. ja 5000 metrillä 21 ollen molemmilla matkoilla huonoin suomalaisluistelija. Samanaikaisesti päättyi toisenkin silloisen Yhtyneiden Paperitehtaiden miehen, Veikko Hakulisen, olympiaura ampumahiihtäjänä. Suomen miesten pikaluistelutähdeksi nousi Jouko Launonen.³¹

Tyrskyn läpi suvantoon

"Kuka tytöistä on hyvä tanssimaan jenkkaa?" kysyi Salonen kesälä 1959 Viranmaan lavalla. Jenkan pyörteissä Toivo tutustui valkeakoskiseen Marjatta Lundéniin, joka opiskeli Liikemiesten kauppaopistossa Helsingissä. Suhde johti naimisiinmenoon vuonna 1961, ja liitosta syntyi tyttö, Pirjo vuonna 1967. Perheen perustaminen, ikääntyminen sekä kilpailun koveneminen saivat Salosen etsimään parempaa ammattia. Hän suoritti 1963 Vieru-

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

mäellä urheiluohjaajan tutkinnon ja työskenteli syksyllä 1964 Ilomantsissa. Helmikuussa 1965 Salosta pyydettiin Muhokselle, jossa oli vapaana urheiluohjaajan virka. Salosten muuttokuorma siirtyi Pohjois-Pohjanmaalle, jossa oli aikomus viihtyä vain pari vuotta. Työsuhde kesti kuitenkin Toivon eläkeikään, vuoteen 1993 saakka.

Muhoksen vuosinaan Salonen edusti Oulun Luistinkerhoa, teki kunnan aikoja kansallisissa kisoissa, mutta kansainvälinen huippu oli takana ja urheilusta kadonnut suurin into. "Köyhän kalastajan poika" oli päässyt tyrskyjen läpi suvantoon. Valmennustehtävistäkin Salonen unohdettiin. "Kukaan ei pyytänyt."

71-vuotiaana eläkeläisenä Salonen on värikäs kertoja, jonka käytöksessä heijastuu kurinalaisuus ja henkinen ryhti. Hän vaalii terveitä elintapoja hiihtämällä talvessa 1000 kilometriä. "1950-luku oli köyhää aikaa, joka kasvatti yrittämisen halua. Pääsin näkemään maailmaa ja kokemaan kulttuureita. Sen vuoksi tähtäsin menestykseen yleisluistelijana. Taloudellisesti en hyötynyt luistelusta, mutta yritin nostaa kansallistuntoa. Olin työntämässä pientä Suomea takaisin maailmankartalle kriisiajan jälkeen." Palkane kunnioitti vuonna 2002 Salosen menestystä nimeämällä kuntakeskukseen "Toivo Salosen tien" ja paljastamalla urheilukentällä luistelijan pienoispatsaan. Paljastuspuheessaan Salonen totesi, ettei hyväksyisi kunnianosoituksia, jos olisi urheillessaan käyttänyt vääryyttä tai vilppiä.³²

Lähdeviitteet

¹ Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella.

² Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella.

³ The Official Olympic Games Companion. The Complete Guide to the Olympic Winter Games 1998 Nagano. Edited by Caroline Searle and Bryn Vaile. London 1998, s. 169–176, 183 ja 184.

⁴ Urheilumme kasvot 1. Talviurheilu. Toim. Risto Rantala, Markku Siukonen ja Seppo Tukiainen. Otava, Keuruu 1972, s. 909.

⁵ Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella.

⁶ Toivo Salosen haastattelu 11.5.2004 Muhoksella.

⁷ Raatikainen Voitto, "Missä on Eväaara?", Urheilun Kava-aitta, joulunumero 1966, s. 56 ja 57.

⁸ Toivo Salosen videohaastattelu 10.1.1998.

⁹ Toivo Salosen haastattelu 11.5.2004 Muhoksella ja Toivo Salosen lehtileikekirjat.

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?

- ¹⁰ Ks. Hakulinen, Veikko – Hakulinen, Lassi, Haku-Veikko. Suurhiihtäjä Veikko Hakulisen muistelmat. WSOY, Juva 1999, s. 68–70.
- ¹¹ Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella.
- ¹² Raatikainen Voitto, Talviurheilun sankarit. Talviurheilun kuvahistoria. Arvi A. Kariston laakapaino. Hämeenlinna 1977, s. 419–436.
- ¹³ Raatikainen 1977, s. 196 ja 197.
- ¹⁴ Grotth, Olof, Vinter Olympiaden Norge 1952. Uddevalla 1952, s. 179 ja 180 sekä Andersen P. Chr., De Olympiske Vinterleker Oslo 1952, Oslo 1952, s. 49–55 ja VI Olympiske Vinterleker Oslo 1952, Utgitt av organisasjonskomiteen, ed. Rolf Petersen, Oslo 1952, s. 236–239.
- ¹⁵ Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella.
- ¹⁶ Ks. Sydänhämeen lehti 21.5.1984 ja Toivo Salosen haastattelu 11.5.2004 Muhoksella.
- ¹⁷ Piispa Eelis Gulinin kirje Toivo Saloselle 16.2.1953. Toivo Salosen lehtileikekokoelmat.
- ¹⁸ Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella.
- ¹⁹ Toivo Salosen lehtileikekokoelmat
- ²⁰ Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella. Ks. myös Raevuori Antero, Huippu-urheilun maailma. 4. osa: talviurheilu. WSOY Porvoo 1980, s. 231.
- ²¹ Toivo Salosen haastattelu 16.3.2004 Muhoksella.
- ²² Sama.
- ²³ Comitato Olimpico Nazionale Italiano, VII Olympic Winter Games Cortina D'Ampezzo 1956. Official Report, s. 180–187, 645–647.
- ²⁴ Official Report 1956, s. 648–650.
- ²⁵ Die VII. Olympischen Winterspiele 1956 Cortina D'Ampezzo. Herausgeber Deutsche Olympische Gesellschaft, Stuttgart 1956, s. 78–80.
- ²⁶ Toivo Salosen haastattelu 11.5.2004 Muhoksella.
- ²⁷ Kilpakenttien sankarit 3, Pasi Hautala, "Mestari ja ennätys 1993", s. 144–45 sekä TUL-lehti 20.2.1959.
- ²⁸ Kuvapostin kansikuva nro 43, 27.10.1955. Kuvan otti Helsingin Sanomien valokuvaaja Jussi Pohjakallio.
- ²⁹ Toivo Salosen lehtileikekansiot.
- ³⁰ VIII Olympic Winter Games 1960 Squaw Valley, California. Final Report. Published by the California Olympic Commission, s. 152–159.
- ³¹ Nygrén Helge – Siukonen Markku, Suuri olympiateos 1. Keuruu 1978, s. 464.
- ³² Toivo Salosen haastattelu 11.5.2004 Muhoksella.

Terho Paltamo

Toivo Salonen –
lajinsa viimeinen?